

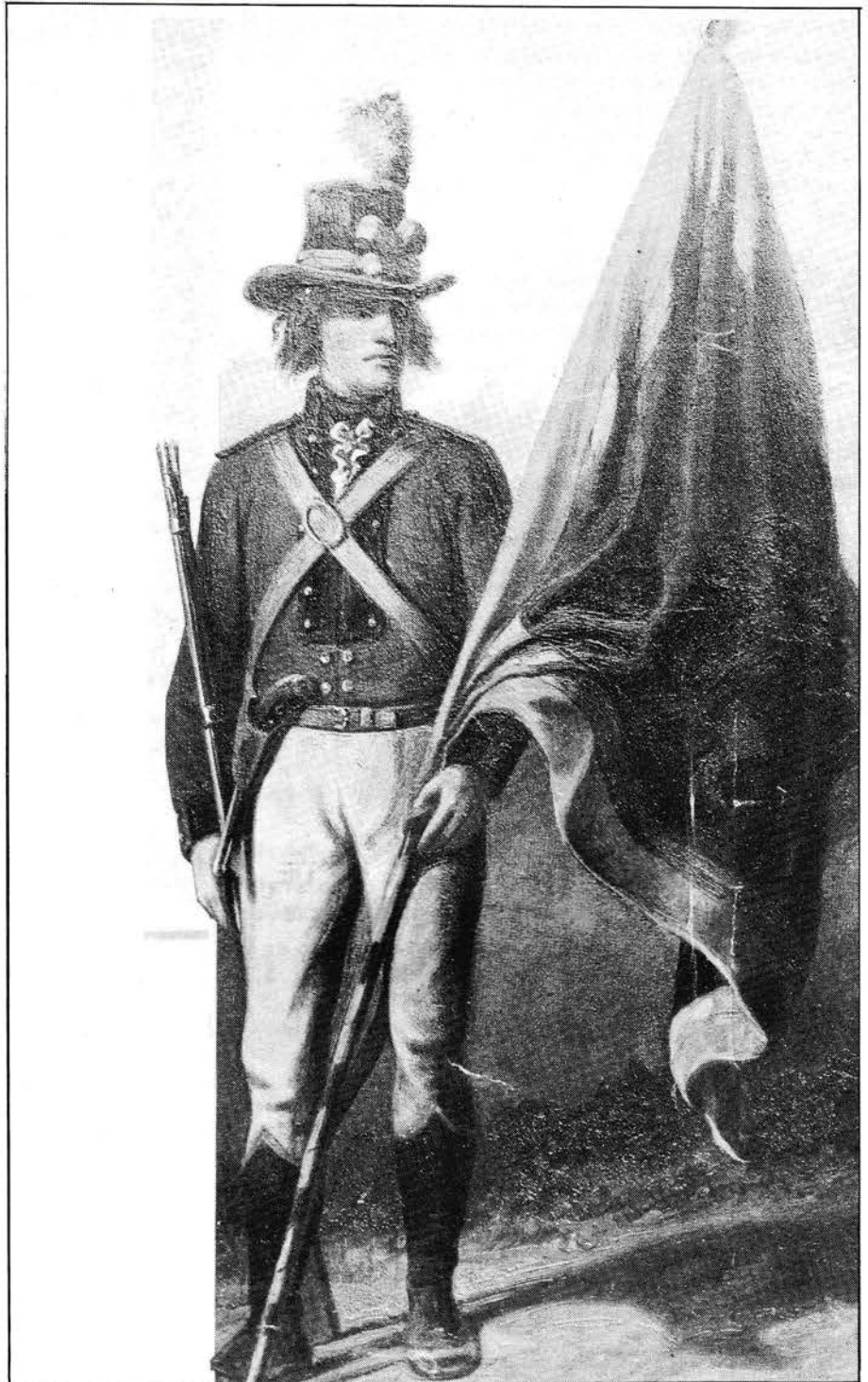
DE SLAG OM TURNHOUT, 1789

EEN BEWOGEN EPISODE UIT DE BRABANTSE OMWENTELING

De wereldpers besteedde dit jaar de nodige aandacht aan de 200ste verjaardag van de Franse Revolutie. Het Franse volk heeft trouwens de herdenking van de „bicentenaire” met veel luister gevierd.

Europa kwam in de 18de eeuw terecht in een maalstroom van revolutionaire ideeën en bewegingen. Ook onze contreien ontsnapten niet aan de spiraal van geweld. De „Brabantse Omwenteling” van 1789 was een confrontatie tussen oude en nieuwe stromingen. Het plaatste de Verlichting tegenover de toenmalige corporatistische, katholieke, feodale maatschappij. De slag om Turnhout was het eindpunt van het groeiende Brabantse verzet ten aanzien van de godsdienstige, economische en politieke hervormingen van de als een verlicht despoot regerende keizer Jozef II (1780 - 1790). De „Kleine Brabantse Omwenteling” van 1787 was reeds een teken aan de wand van de toenemende onvrede over het gevoerde hervormingsbeleid. Sindsdien bleef het onrustig in de Oostenrijkse Nederlanden. De onafhankelijkheid van 1789 was echter van korte duur, daar de bekomen vrijheid roemloos teloor ging door interne verdeeldheid. Voor het eerst was er in de geschiedenis sprake van „Les Etats-belgiques-unis” of de „Verenigde Nederlandse Staten”. De nieuwe Oostenrijkse keizer Leopold II maakte hieraan op 3 december 1790 definitief een einde. Negen jaar later, in oktober 1798, was de streek opnieuw het toneel voor een opstand. Deze revolutie ging de geschiedenis in als de „Boerenkrijg”.

De revolutie van 1789 leverde de nodige lessen aan de grondleggers van de Belgische Staat in 1830. Zonder dit zouden de leiders van 1830 wellicht in dezelfde fouten vervallen zijn. De slag om Turnhout was het eerste succes van de opstandelingen tegen de Oostenrijkse troepen. Het patriottenleger onder leiding van generaal J.A. Van der Mersch behaalde in een typisch „stadsgevecht” een overwinning op de geregelde Oostenrijkse troepen. Deze nederlaag was geen militaire catastrofe voor de Oostenrijkers. De fatale afloop te Gent was veel belangrijker. Turnhout echter werd het startsein en het symbool van de opstand. Het moreel was na het succes tot een ongekennde hoogte gestegen. Andere gedeelten van het Vlaamse land volgden het voorbeeld van het Hertogdom Brabant en kwamen in opstand.

1789, BRABANTSE PATRIOT

MILIEU EN KRACHTENVERHOUDINGEN

Op 7 januari 1789 liet Jozef II bekend maken dat hij zich niet meer gebonden voelde door de privileges van de staten Brabant en Henegouwen noch door de „Blijde Inkomst”. Er brak opstand uit en twee leiders stelden zich aan het hoofd van de rebellen. H. Van der Noot, hoofd van de Statisten (conservatieven), en F. Vonck de leider van de progressieven besloten de meningsverschillen bij te leggen en op te treden tegen de (gemeenschappelijke) vijand. Het hoofdkwartier kwam in Breda te liggen. De Verenigde Provincieën waren maar al te graag bereid de opstandelingen te steunen. Jozef II had immers in 1784 gepoogd de Scheldemonding „manu militari” vrij te maken om zo Antwerpen terug tot een volwaardige haven te laten uitgroeien. Dit mislukte echter doordat de andere mogendheden (o.a. Pruisen, Engeland) de Verenigde Provincieën steunden. Het sprak voor zich dat dit land dan ook elke poging zou steunen die de positie van Jozef II ondermijnde. Het Brusselse geheime genootschap „Pro Aris et Focis” van de advocaat J.B. Verlooy agerde in het binnenland. De bestorming van de Bastille en de opstand in het prinsbisdom Luik bespoedigden de revolutie in Brabant.

Turnhout telde in de 18de eeuw 8349 inwoners. Deze stad was voornamelijk een agrarische gemeenschap en kende geen zware industrie. Alleen ambachtelijke beroepen werden uitgeoefend (Turnhouts kantwerk was bekend). Turnhout was een open stad zonder omwalling. De stadskern was klein en gekenmerkt door het vele groen (hagen en bomenrijen). De twee voornaamste burgers waren landheer J.X. de Pestre, graaf van Turnhout en Seneffe, en Carolus de Fierlant, de hoofdschout. Beiden waren Oostenrijks gezind.

De weersomstandigheden, met name de ochtendmist, speelde in het voordeel van de patriotten. Om zes uur 's morgens kwam de mist opzetten wat het observeren van de stad Turnhout voor de vijand onmogelijk maakte. Pas later op de dag, om elf uur brak de zon door. Toen was de strijd echter reeds in zijn eindstadium. Turnhout lag in de Kempen, te midden van een typisch heidelandschap. De streek was gekenmerkt door vennen, dennebossen en duinen. Relicten van het toenmalige landschap vinden we nog ten noorden van Turnhout. De verplaatsingen moesten gebeuren over zandgronden. Dit beperkte de mobiliteit van het Oostenrijkse leger dat zwaar geschut meevoerde. Voor de soldaten was het zeer vermoeiend te marcheren door het mulle zand, wegen bestonden nauwelijks en waren in een slechte staat.

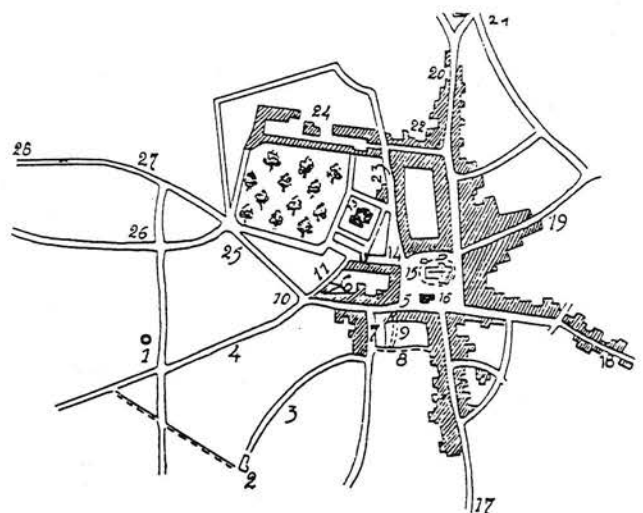
Zoals wij reeds eerder vermeldden was de slag om Turnhout een stadsgevecht. In de nauwe straten was een gedisciplineerde ontplooiing, van de Oostenrijkse troepen onmogelijk. Ook een adequate inzet van de cavalerie behoorde niet tot

de mogelijkheden. De strijd zou zich uitsluitend afspelen aan de zuidwestkant van Turnhout. De Gasthuisstraat speelde hierin de hoofdrol. Sinds die tijd is het hart van Turnhout in de loop van de laatste tweehonderd jaar geëvolueerd tot een heus winkelcentrum.

Het Oostenrijks effectief, lag tussen de 3000 à 3500 man, verdeeld in twee regimenten, namelijk die van de Bender (3 bataljons) en Clairfayt eveneens (3 Bn). Twee eskadrons dragonders van Arberg (lichte ruitrij) namen ook deel aan de slag. Zij zouden echter van weinig nut zijn in de enge straten. Als laatste waren er nog de Grenadiers. Deze troepen kwamen vanuit Mechelen en Antwerpen samen in Lier. Wat de artillerie betrof, beschikten de Oostenrijkers over vijf kanonnen en twee houwtijers. Qua logistiek had men van staatswege het recht om alles wat nodig was op te eisen bij de plaatselijke bevolking. Het moreel van de troepen was twijfelachtig daar men niet zeker was over hun getrouwheid aan de Oostenrijkse vlag. Ondanks dit was men er toch van overtuigd dat de opstandelingen zeer gemakkelijk verslagen zouden worden. Eénmaal in het gevecht zou door de hardnekkige weerstand en de eigen verliezen zelfvertrouwen omslaan in woede. Enkele burgers werden vermoord en verscheidene huizen werden geplun-

derd. Gelukkig bleef het aantal burgerslachtoffers beperkt. Opvallend was dat het Oostenrijkse leger in België voor een groot gedeelte bestond uit Waalse eenheden. De waalse regimenten, Vierset, de Ligne, Clairfayt, Wurtenberg en Arberg rekruteerden hun manschappen in de Oostenrijkse Nederlanden. Walloënië was immers een arme streek. Daarom namen velen dienst in het leger. Ook Vlamingen namen dienst in deze regimenten, hun aantal was echter minder groot. Het regiment Vierset werd opgericht in 1703 door generaal-majoor Charles de Billehé de Vierset uit het Luikse. Het regiment Clairfayt werd opgericht in 1725 en op het ogenblik van de slag om Turnhout was het eigendom van veldmaarschalk F.S.C.J. de Croix, graaf van Clairfayt. De aanwezigheid van een groot contingent landgenoten bij de Oostenrijkse troepen verklaarde de hoge mate van deserte. Na de slag van Turnhout liep een deel van deze „Waalse” soldaten over naar het patriottenleger.

De getalsterkte van het patriottenleger is moeilijker te achterhalen. Het lag wellicht tussen de 1800 en 3600 man. Het bestond voornamelijk uit burgers van Brussel, Mechelen, Antwerpen, Lier, Diest, Tienen en Turnhout. Deze vrijwilligers hadden zich sedert de maand augustus verzameld in de streek van Breda

Plan van Turnhout 1789:

1 Lokeren Molen (nu de Merodelei).	15 St. Pieterkerk - Markt.
2 Kruisshuis.	16 Stadhuis.
3 Wenen.	17 Herentalstraat.
4 Molenaarstraat (Lucktenberg).	18 Otterstraat.
5 Gasthuisstraat.	19 Papenstraat.
6 Gasthuis.	20 Petersstraat.
7 Korte Gasthuisstraat.	21 St. Ewoudskapel (St. Trudo) -
Kapel
8 Driezenstraat (Berchelen straatje).	22 Korte Begijnenstraat.
9 Hofpoort.	23 Begijnenstraat.
10 Drenk. (nu Zeshoek).	24 Begijnhof
11 Pod neder Gasthuis (nu St. Antoniusstr.)	25 Hofstraat (nu Dr. Smevdersstr.)
12 Warende (nu Warendestraat).	26 Beerse of Bouwenpad.
13 Kasteel.	27 Hertoginnesstraat.
14 Botermarkt (nu Zegeplaats).	28 Sickt.

en Zundert. Zij waren slecht uitgerust en onvoldoende getraind. Dit leger beschikte noch over artillerie noch cavalerie. Het enige geschut bestond uit haakbussen. Hiermee werden tijdens feestelijkheden losse patronen afgevuurd. Deze wapens stelden dus weinig voor. Op het vlak van de logistiek deden zich dezelfde problemen voor als bij de Oostenrijkers, alhoewel de bevolking heel wat welwillender was en de opstandelingen graag proviand bezorgde. Het moreel was hoog en de menigte toonde zich erg enthousiast. Velen hadden echter nog nooit een vuurwapen gehanteerd, laat staan oorlogservaring opgedaan. Toch beschikte de patriottenleider over een kern van 250 man die dienst hadden gedaan in de legers van verscheidene mogendheden. Een 50-tal personen werd aangesteld als Bas-Officier (onderofficier) of officier en geposteed op de kritieke punten. Een 100-tal bleef onder het rechtstreekse bevel van Van der Mersch, een voormalig officier van het Franse en Oostenrijkse leger.

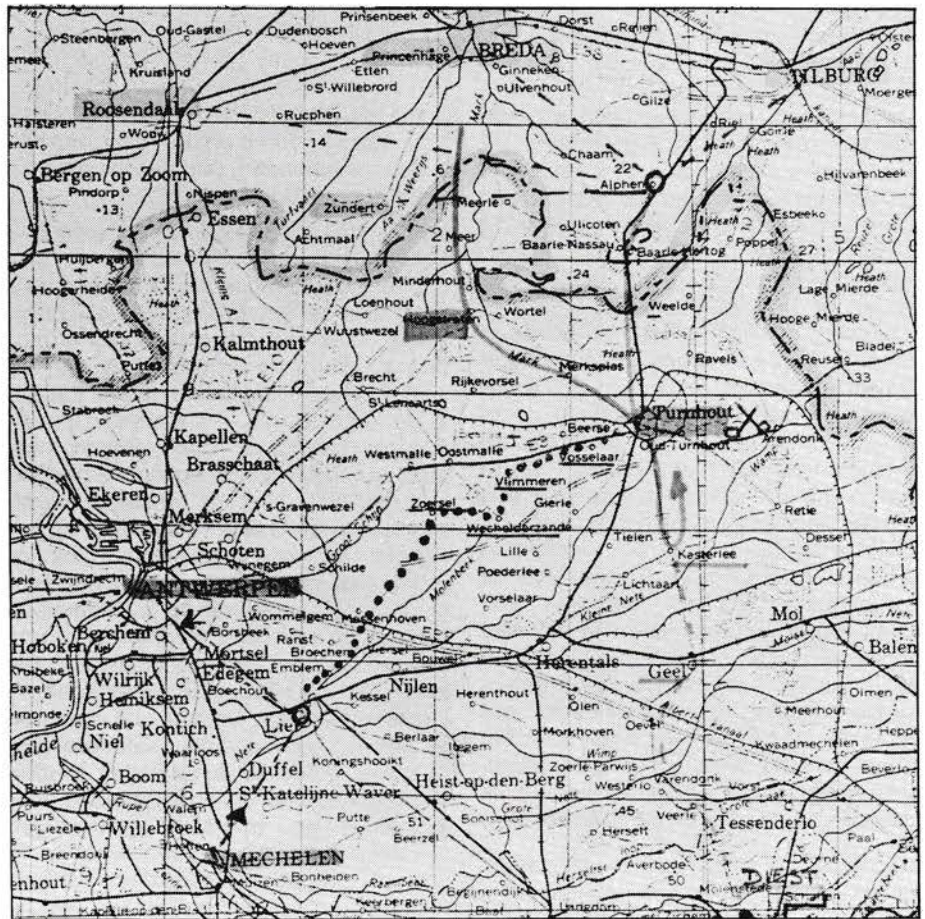
INTENTIES

Bij de Oostenrijkers had Graaf R. d'Alton generaal W. Schröder de opdracht gegeven zijn leger in twee te splitsen en gelijktijdig Hoogstraten en Turnhout aan te vallen. Schröder zou dit bevel negeren en al zijn krachten richten tegen Turnhout. Het was Schröders bedoeling de stad langs verschillende invalswegen binnen te dringen en de opstandelingen op meerdere punten aan te vallen. In de praktijk zouden de verscheidene aanvalswegen op één punt samenkomen. Generaal Schröder nam echter niet de tijd om het objectief grondig te verkennen, wat hem noodlottig zou worden. Hij onderschatte immers het patriottenleger.

Het comité van Breda plande een dubbele inval, één in Vlaanderen en één in Brabant. Wat de aanval in de Kempen betrof, was het de bedoeling van Van der Mersch de Oostenrijkers te bekampen in Diest. De generaal was er zich van bewust dat het rebellenleger in open terrein geen partij was voor het Oostenrijkse leger. De generaal was hierin gesterkt geweest door het incident te Hoogstraten waarbij een geweschot een enorme verwarring had veroorzaakt in zijn leger.

Hij zou dan ook elk geregeld gevecht vermijden. De snelheid van de Oostenrijkers dwarsboomde evenwel de geplande aanval op Diest. Door het onderscheppen van een brief van d'Alton was Van der Mersch op de hoogte van de voorziene aanval op Turnhout. Daarop besloot hij de Oostenrijkers te bekampen in de stad.

Hij rekende er echter op dat de „Waalse” soldaten in het Oostenrijkse leger bij een eerste ernstig vuurcontact de zijde van de opstandelingen zouden kiezen. De generaal verschanste zich met zijn troepen in het centrum van de stad, waar hij het

kerkhof uitbouwde tot een versterkte positie. De kerkhofmuur leende zich daar uitstekend toe. Daarbij liet hij alle straten die uitkwamen op het centrum barricaderen en opbreken.

DE OPERATIES

De slag om Turnhout is geen typevoorbeeld van de toenmalige confrontaties.

De veldslagen uit die periode waren kort van duur en gekenmerkt door weinig bloedvergieten. Het was de periode van de „Gentlemen”-oorlogsvoering of zoals de Fransen het zeggen „la guerre en dentelle”. De slag om Turnhout duurde lang (4 uur) en er werd hevig gevochten.

Het was zeker geen belegering van een vesting of een ontplooiing van twee legers op het slagveld. Het was een ontmoetingsslag tussen twee legers die zich afspeelde in een stad. Het patriottenleger gebruikte onorthodoxe methodes, maar bleef getrouw aan de regels en principes van de krijgskunst. De opstandelingen konden strijd voeren op een voor hen gunstig terrein en behielden zo het initia-

tief en de vrijheid van handelen. Anderzijds speelde de snelheid van handelen bij de Oostenrijkers in hun voordeel, dat echter verloren ging door hun ondoordacht en overhaast optreden te Turnhout.

Een snelle „eclatante” overwinning te Turnhout zou waarschijnlijk elke verdere opstand in de kiem hebben gesmoord.

Inleidende gebeurtenissen

Op zaterdag 24 oktober, rond vier uur 's morgens, kwam een eerste groep opstandelingen aan te Turnhout. Verscheidene afdelingen waren de 23ste oktober vertrokken uit hun respectievelijke kantonnementen (Tilburg, Zundert, Roosendaal, Breda) om in het rendez-vous punt, het dorp Alphen, bewapend te worden. Rond elf uur kwam een tweede groep van 120 man uit Baarle-Hertog aan. Zij bleven die dag in Turnhout en zouden pas 's zondags het gros vervolgen te Hoogstraten. Generaal Van der Mersch was daar de 24ste aangekomen, waar hij het Manifest van de „Staten van Brabant” afkondigde. Hij herhaalde dit 's anderendaags te Turnhout waar hij

omstreeks vijf uur aankwam. Hoofdschout C. de Fierlant en zijn broer, de stadssecretaris van Turnhout, werden gevangen genomen. De Oostenrijkse kentekens werden van de openbare gebouwen verwijderd. Tevens confisqueerden de opstandelingen het geld dat in het posthuis was gevonden. Ook het kasteel werd onderzocht op wapens maar men vond er slechts enkele hellebaarden.

Van der Mersch vertrok de 26ste oktober, rond 11 uur, vanuit Turnhout naar Geel. Via de Herentalse straat verlieten de troepen Turnhout, richting Kasterlee. Graaf d'Alton maakte intussen bekend dat alle dorpen die deelnamen aan de opstand zouden worden platgebrand. Tevens stuurde hij een bericht naar de hoofdschout van Turnhout dat de Oostenrijkse troepen onderweg waren. Gelukkig kon de wachtpost die Van der Mersch had achtergelaten het bericht onderscheppen en de generaal inlichten. Op het ogenblik van de kennisname bevond hij zich in de omgeving van Kasterlee (Primus-heike). De generaal besloot om de reeds vermelde reden terug te keren naar Turnhout waar hij in de namiddag aankwam. Wachtposten en een uitkijkpost (op de Lokerenmolen) werden geïnstalleerd. Verkenningstrouilles werden eveneens uitgezonden. Deze merkten echter geen vijandelijke activiteiten op. Schröder vertrok in de loop van de avond en de nacht uit Lier. Zijn troepen hadden reeds een moeilijke verplaatsing achter de rug (kwamen uit Antwerpen en Mechelen). Toch besloot de Oostenrijkse bevelhebber onmiddellijk te vertrekken naar Turnhout. Daardoor verraste hij bijna Van der Mersch. Hij legde de afstand Lier-Turnhout (33 km) in één nacht af. Dit is zeer veel als men bedenkt dat de toenmalige infanterist ca. 2,5 km per uur aflegde. De troepen zouden dus vermoeid aan de strijd beginnen.

DE SLAG

Op 27 oktober omstreeks 6 uur werden de patriotten door Carolus Druyts uit Vosselaar op de hoogte gebracht van de komst der Oostenrijkers. Gelukkig voor de patriotten was deze boer vroeg aan het werk en had hij de Oostenrijkers zien oprukken naar Turnhout. Waarop hij zijn paard uitspande en spoorwegs naar Turnhout reed. De stormklokken werden geluid en de troepen gealarmeerd. Van der Mersch had besloten de straten waarlangs hij de Oostenrijkers verwachtte op te breken en te barricaderen. De avond voordien was daar reeds mee begonnen.

De kasseistenen werden op de zolders gelegd en voor de versperringen werden boomstammen, karren en tonnen aangevoerd. Voornamelijk de Gasthuisstraat werd versperd. Daar bevond zich een grote concentratie aan manschappen. De reserve (2000 man) werd achter de kerkmuur van de St-Pieterskerk geplaatst.

Heel wat inwoners van Turnhout hielpen mee aan de versperringswerken. Toen de Oostenrijkers voor Turnhout verschenen, stelden zij zich onmiddellijk in slagorde op. De lineaire formatie (typisch voor die tijd) steunde links op het Bausenpad en rechts op het Kruishuis tot aan de weg van Vianen. Op beide uiteinden stelde Schröder een groepering op. Voor de lineaire formatie bevond zich een vierde centrale groepering op de Molenweg die als voorhoede moest dienen. Het was de bedoeling drie verschillende toegangswegen tot Turnhout te gebruiken en zodoende de opstandelingen te omsingelen. Generaal Schröder maakte echter een kapitale fout door geen voorafgaande verkenning te laten uitvoeren. Dit was nochtans nodig, gezien de mist de observatie van de stad onmogelijk maakte. Door deze blunder (overmoed) wist hij niet dat de drie wegen in één punt, de Drenk (zeshoek), samen kwamen. Precies daar lag het begin van de Gasthuisstraat, die was afgesloten door een poort. Het verhaal doet de ronde dat Schröder zou gedacht hebben dat dit de enige toegangspoort was tot Turnhout. Dit lijkt echter weinig waarschijnlijk. In geen enkele van zijn mededelingen over de strijd laat de generaal daar immers iets over weten. De gedetailleerde kaart van Ferraris over de streek bestond reeds. Geografische kaarten in die tijd waren zowel kostbaar als zeldzaam. Of de generaal Schröder in het bezit was van die kaart staat niet vast. Maar als gewezen bevelhebber van het regiment Vierset werd hij verondersteld onze gewesten te kennen. **De linkervleugel bezetten het Bausenpad.** Centraal was een lineaire formatie van het Bausenpad tot aan het Kruishuis opgesteld. Voor deze troepen bevond zich een groepering in de Molenstraat. Hier lag dus duidelijk de hoofdkrachtinspanning (twee groeperingen en een eskadron dragonders).

De rechtere vleugel nam een positie in van het Kruishuis tot de straat van Vianen. Om 7 uur begon de Oostenrijkse artillerie de stad te beschieten zonder evenwel bepaalde doelen te lokaliseren. Als reactie vuurden de patriotten de stadshaken af, waardoor Schröder de vijandelijke vuurkracht overschatte.

De eerste schermutselingen vonden plaats aan de Lokerenmolen, waar de Oostenrijkse verkenningstrouilles onder vuur werden genomen door een patriottenwacht. P. Van Bladel werd gedood in zijn huis aan het Bausenpad en was zodoende het eerste burgerslachtoffer. Scherpsschutters, verdoken achter de hagen langs de invalswegen, vertraagden de voorhoede van de Oostenrijkers. Deze laatsten lieten zich in de richting van de Gasthuisstraat lokken.

Aangekomen op de Drenk, werd de Gasthuispoort vernield door artillerievuur. Eénmaal hier voorbij liet Schröder het merendeel van zijn troepen en een deel van zijn artillerie (vermoedelijk drie stukken) in deze straat oprukken in de richting van de Markt. In de smalle opgebroken Gasthuisstraat wierpen de burgers met alles wat ze in handen kregen. Toen de Oostenrijkers op de Markt aankwamen vielen ze onder het moorddadig vuur van de daar geposteerde vijandelijke troepen. De verwarring was compleet. Door het artillerievuur was het niet denkbeeldig dat de patriotten daar zouden bezwijken. Om dit te vermijden zette Van der Mersch een deel van zijn reserve (400 à 500 man) in aan de barricade op het einde van de Gasthuisstraat. Ook de derde Oostenrijkse aanvalskende weinig succes. Deze troepen waren vanaf het Kruishuis de straat van Vianen gevolgd, waarna zij terecht kwamen in de Korte Gasthuisstraat. Zij konden oprukken tot aan de afspanning de Hofpoort waar zij eveneens stuitten op de barricade in de Gasthuisstraat. De

KOMPLETE BANKSERVICE

Geldzaken zonder zorgen.

Soms houden geldzaken u langer bezig dan u zelf zou willen. En dat is nergens voor nodig. Uw An-Hyp raadsman staat toch voor u klaar? Met pasklare spaarformules, voordelige leningen en veilige beleggingen. En met een girorekening waar u duizend-en-een dingen mee kan doen. Loop gerust eens bij hem langs. Hij maakt graag tijd voor u.

AN HYP

SPAARBANK

Wij willen het beter voor u.

Oostenrijkers werden echter gestopt door de eerste succesrijke tegenaanval van de patriotten. Deze vond plaats vanuit het „bescheten straatje” (Driezenstraat) in de flank van de oprukkende vijand. Dit veroorzaakte de nodige paniek bij de Oostenrijkers.

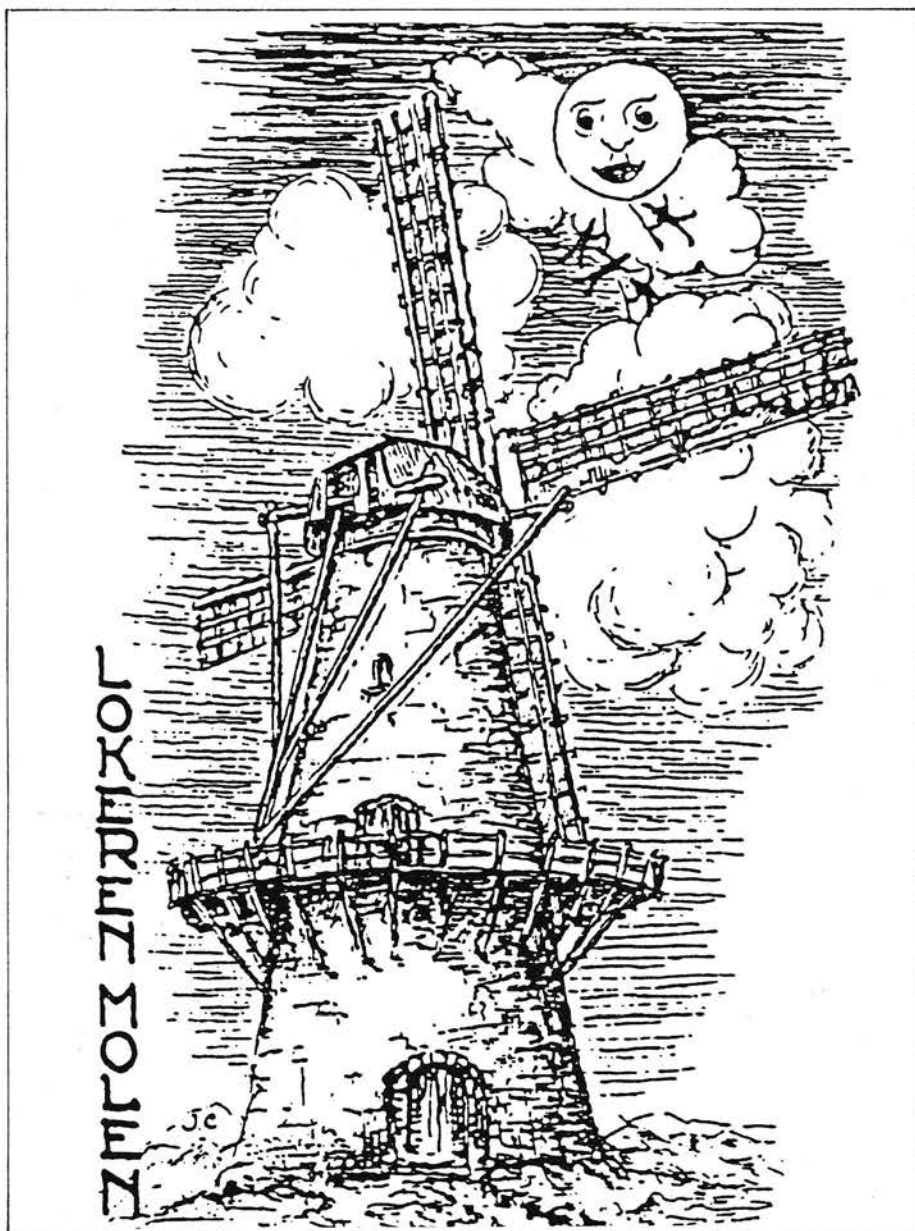
De slag in de Gasthuisstraat bereikte een hoogtepunt. De keizerlijke troepen probeerden op te rukken, gesteund door een kanon. Burgers werden gevangen genomen en als schild gebruikt. De aanvallers gingen zich eveneens te buiten aan plunderingen. In front gehouden door de versperring en het vuur komende van de markt en op de flanken bestookt door de burgers in de huizen werd de toestand onhoudbaar. Elke bevelvoering was onmogelijk door het lawaai en de paniek. Dit werd nog verergerd door de desertie van de „Waalse” soldaten. Deze vluchtten de huizen in en schoten op de trouw gebleven kameraden en officieren. Generaal Schröder raakte eveneens gewond en zou het bevel overdragen aan generaal L.F. d'Happoncourt.

Rond 10 uur was de situatie volledig in het voordeel van de patriotten. De opstandelingen slaagden erin een Oostenrijks kanon buit te maken. Kort daarop viel een tweede stuk in handen van de patriotten. De keizerlijke troepen werden in het nauw gedreven en begonnen zich terug te trekken. Enkele Oostenrijkers werden gevangen genomen. Van der Mersch achtte het ogenblik gekomen om de rest van zijn reserve in te zetten. Deze troepen gingen via de Botermarkt (Zegeplein) en de Warande(straat) naar den Drenk, waar zij de vijand in de rug en in de flank aanvielen. Deze tweede tegenaanval betekende voor de Oostenrijkers het einde; een „sauve qui peut” volgde. Bij de aftocht werd nog een derde kanon achtergelaten aan de Han-nuitstraat. De vijand trok zich terug naar de Lokerenmolen en nam de gijzelaars mee.

Schröder was volledig gedemoraliseerd door het verloop van de strijd en hij besloot geen tweede poging uit te voeren om de stad te veroveren. Van der Mersch besloot de Oostenrijkers niet te achtervolgen, uit vrees verslagen te worden in het open terrein. In feite was geen van de twee legers echt verslagen.

DE LESSEN

Schröder beging de kapitale fout „blindelings” een strijd aan te gaan. Alle aanvalsassen kwamen daardoor in één punt samen. En van de omsingeling, waar Van der Mersch zo beducht voor was, kwam niets terecht. Aan de basis van deze fout lag wellicht de grenzeloze overmoed van de Oostenrijkers. Nog een belangrijk aspect was dat de Oostenrijkse bevelhebber met vermoeide troepen de strijd aanging. Zij hadden pas een paar dagen en een nacht marcheren achter de

rug. Ook speelde hij in de kaart van Van der Mersch door het straatgevecht aan te gaan, waar zijn cavalerie van geen enkel nut was (is dit nu ook zo niet voor de tanks?). Ook het element verrassing ging verloren doordat Carolus Druyts op tijd de opstandelingen had kunnen waarschuwen. Tevens ontbrak het Schröder aan doortastendheid op het ogenblik dat hij geconfronteerd werd met de versperring in de Gasthuisstraat. Een gebruskeerde aanval met de infanterie op deze stelling had wellicht succes gehad. Nu wachtte hij op artilleriesteun en ging er tijd verloren. Zodoende kon de paniek zich verspreiden. Een beslissende factor is ook de desertie van „Waalse” troepen geweest, die 75% van zijn korps uitmaakten.

Toch dient gezegd dat de Oostenrijkse verplaatsingen zeer vlug gebeurden en dat zij generaal Van der Mersch verrastten. Deze was in het voordeel daar hij op de hoogte was van het Oostenrijkse manoeuvreëde (cfr. de onderschepte brief). Daarbij was er nog de goede samenwerking tussen de plaatselijke bevolking en

de patriotten. De generaal was zich bewust van de zwakte van zijn leger en de sterkte van de vijand. Zijn keuze van het terrein was de enige die hem kans bood om met succes weerstand te bieden tegen een numeriek sterkere en beter opgeleide vijand. Het succes van de patriotten was ook te danken aan het oordeelkundig inzetten van de reserves in de flank van de Oostenrijkse aanval.

Wat de verliezen betreft is het aantal burgerslachtoffers exact gekend, namelijk zeventien. Voor het aantal gesneuvelde patriotten is dit niet zo nauwkeurig vast te leggen. In zijn werk spreekt C. Terlinden over 30 à 40 gedode patriotten en 98 gesneuvelde Oostenrijkse soldaten en 4 officieren. Andere auteurs bevestigen min of meer deze cijfers. J.E. Jansen spreekt in zijn boek „De Brabantse Omwenteling” over een 4 à 500 gesneuvelde Oostenrijkers en 100 gedode patriotten. Generaal Schröder spreekt in zijn verslag over vier gedode officieren, 100 soldaten en 60 gewetsten. Dit stemt wellicht overeen met de realiteit, wat betreft de Oostenrijkse verliezen. Het overwinningbulletin van

het Comité van Breda zegt hierover niets. Het vermeldt alleen dat het patriottenleger 6000 man telde en dat er 4000 Oostenrijkse krijgsgevangenen waren. Dit is echter schromelijk overdreven. Ten eerste waren er nooit zoveel Oostenrijkers in Turnhout geweest en daarbij waren de zogenaamde krijgsgevangenen voor het grootste deel overgelopen „Walen”. Van der Mersch blijft wel iets bescheidener. Hij spreekt slechts over 62 krijgsgevangenen (waaronder 2 officieren) en 600 gedode en gekwetste Oostenrijkers. De generaal schatte de sterkte van de vijand op 2400 man met een maximum van 3000 soldaten. Aannemelijk is dat het aantal gesneuvelden rond de 200 lag.

Ook de stad heeft zwaar geleden onder de gevechten. Nogal wat huizen en straten waren vernield door de artilleriebeschietingen en de plunderingen.

VERDER VERLOOP VAN DE KRIJGSVERRICHTINGEN

Op 4 november vertrokken de opstandelingen uit Turnhout richting Averbode met de bedoeling Diest in te nemen. Door het gebrek aan bevoorrading slaagde Van der Mersch daar evenwel niet in. Op de hoogte gebracht van de komst van een nieuw Oostenrijks korps besloot de generaal met zijn troepen terug te keren naar Turnhout. Daar kwam hij op 6 november

aan. 's Anderendaags verliet men de stad en trok men naar Hoogstraten, de keizerlijken rukten immers op naar Turnhout. Op 8 november kwamen de eerste Oostenrijkse elementen aan in de stad en op 11 november was de toestand volledig gestabiliseerd. Aldus opgejaagd door de Oostenrijkers trok Van der Mersch zich terug over de grens. De facto hadden de opstandelingen niets kunnen bereiken en dreigde de opstand te mislukken. Vonck gaf daarom het bevel tot een verrassingsaanval op de Oostenrijkse bezettingmacht in Gent. Een leger van een duizendtal man, versterkt met enkele kleine kanonnen van het kasteel te d'Hingene, bond op 13 november de strijd aan met de Oostenrijkers. Het ontzettingleger onder leiding van Schröder en d'Arberg was bang opnieuw verwickeld te geraken in een stadsgevecht. Het trok zich daarom terug in de citadel. Het detachement van kolonel Baron Jaques-Henri de Lunden (800-tal man) raakte omsingeld in het klooster van St-Pieters. Op 16 november gaf dit detachement zich over. Ook het leger van Schröder diende zich onder druk van de opstandelingen terug te trekken in de nacht van 16 op 17 november. Dit succes was van groter belang dan dat van Turnhout. Want door deze nederlaag ging geheel Vlaanderen voor de Oostenrijkers verloren. Dit succes zette Van der Mersch aan een nieuwe inval te wagen in de Kempen. Op 24 november werd Diest veroverd door de opstandelingen. Een 10-daags wapen-

stilstand door de Oostenrijkers bedongen op 1 december, kon niet verhelpen aan hun problemen. De patriotten maakten van dit intermezzo gebruik om hun troepen te bevoorraden en te reorganiseren. In de maand december werden Antwerpen, Brugge, Ieper, Kortrijk, Oostende, Bergen en Namen bevrijd. Op 18 december deed Van der Noot zijn intrede te Brussel. De Oostenrijkers waren teruggedrongen tot aan de vesting Luxemburg. Op 11 januari 1790 werd „la République des Etats-belgiques-unis” uitgeroepen. De onenigheid tussen Vonckisten en Statisten maakte het voor de Oostenrijkers gemakkelijker hun „reconquista” uit te voeren. Alle coherentie was immers verdwenen bij de opstandelingenleiders. De verwachte hulp van de grote mogendheden kwam er niet. Van der Mersch werd opgesloten wegens zijn sympathieën voor Vonck. Aan de opleiding, vorming en bewapening werd op 3 december 1790 een eind gemaakt aan de republiek. 40 jaar zou men in onze streken nog moeten wachten op die zo lang betrachtede onafhankelijkheid. In 1830 zouden de bondgenoten van het verleden, de Nederlanders, de tegenstanders zijn.

Professor Dr. L. De Vos &
Luitenant Lic. J. De Meyer
Leerstoel Geschiedenis
K Mil Sch

